

**BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHISINING PEDAGOGIK
MAHORATIGA QO'YILADIGAN TALABLAR.**

*Zarmed Universiteti Pedagogika va
psixologiya kafedrasida o'qituvchisi (PhD)*

Sodiqova Aziza Hayitovna

azizasodiqova961@gmail.com

***Annotatsiya.** Maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-pedagogik faoliyatini mazmunli va sifatli tashkil etish, o'quvchilarning bilimni oshirishga yo'naltirilgan zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanishga o'rgatishning zaruriy jihatlari yoritilgan. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarini intellektual va ma'naviy salohiyati yuksak mutahassis qilib tayyorlash uchun ularning bilim va ko'nikmalarni shakllantirishning zaruriy jihatlari ochib berilgan. Boshlang'ich sinf o'qituvchilariga qo'yiladigan talablar pedagogik, psixologik va sotsiologik xarakterga egaligi bilan ahamiyatli hisoblanadi.*

***Kalit so'zlar:** boshlang'ich sinf o'qituvchisi, bilim, ko'nikma, kasbiy-pedagogik bilimlar, zamonaviy texnologiya, intellekt, ilmiy salohiyat.*

Bugungi kunda mamlakatimizda ilg'or xorijiy tajribalar asosida uzluksiz ta'lim tizimi uchun pedagog kadrlar tayyorlashni nazarda tutuvchi oliy ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarni ishlab chiqishni ta'minlashga qaratilgan islohotlar natijasida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarni tayyorlashning zamonaviy ta'lim mazmunini modernizatsiyalash, talabalar ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga imkon beruvchi zarur shart-sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining pedagogik va kasbiy bilimi va ilmiy salohiyati yuqori bo'lishi ta'lim sifatiga qo'yiladigan asosiy talablardan biridir. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining bilim va ko'nikmalariga qo'yiladigan talablar o'quvchilar uchun sifatli va samarali ta'lim berish uchun juda muhimdir.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasiga oid farmoni va qarorlari ushbu sohaga tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilab berilgan vazifalarni amalga oshirishda boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'rnini alohida hisoblanadi. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi maktabga ilk qadam qo'ygan o'quvchilarning savodini chiqarishda, ularni shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin egallaydi. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi uchun zarur bo'lgan pedagogik bilimlar o'qituvchining samarali va sifatli ta'lim berishiga yordam beradi.

Agarda pedagogning kasbiy va pedagogik mahorat dasturiga amaliy qaralsa, u holda birinchi o'ringa uning integral sifati-o'qituvchining mahoratidan iborat bo'ladi. Pedagogning bilim, ko'nikma va mahoratlariga berilgan ta'riflar shuncha ko'p bo'lishiga qaramay, ularda bilim va mahoratning qaysidir tomonlari albatta ifodalanadi. Mahorat - bu yuqori va doimo yuksalib boruvchi tarbiya va o'qitish san'atidan iborat. Pedagog – o'z ishining ustasi, o'z fanini chuqur biluvchi, fan va san'atning mos sohalari bilan yaxshi tanish, amalda umumiy va yoshlar psixologiyasini yaxshi tushunuvchi, o'qitish va tarbiyalash metodikasini har tomonlama biluvchi hamda yuqori madaniyatga ega bo'lgan mutaxassis. Pedagogik nazariyada o'qituvchi mahoratini ikki xil tushunish mavjud. Birinchisi, pedagogik mehnatni tushunish bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchisi tarbiyada pedagog shaxsi asosiy o'rin tutadi. O'qituvchi bilim va mahoratini egallash uchun ko'p narsani bilish va qila bilishi, tushunishi va tushuntira olishi zarur.

O'qituvchilik kasbi o'z mohiyatiga ko'ra o'ta individualdir. Har bir o'qituvchining muhim hayotiy o'rnini, uning o'z ishining ustasi bo'lishidir. O'qituvchi mahorati uning faoliyatida ko'rinadi. O'qituvchi avvalo pedagogik jarayonning qonuniyatlari va mexanizmlarini yaxshi egallagan bo'lishi lozim. Shu ma'noda pedagogning umumlashgan malakalari va uning pedagogik texnikasi katta ahamiyatga molik bo'ladi. Biroq mahorat — bu alohida qudrat. Yuqori va kichik darajada Usta bo'lishi mumkin emas. Mahoratga erishish ham, erishmaslik ham mumkin. Haqiqiy usta mehnat faoliyati chohidagina go'zaldir. Pedagogik mahoratga etishish o'qituvchining muayyan shaxsiy sifatlari bilan amalga oshadi. Pedagogik mahorat yuksak darajadagi pedagogik faoliyatning taraqqiy etishini, pedagogik

texnikani egallashni, shuningdek, pedagog shaxsi, uning tajribasi, fuqarolik va kasbiy mavqeini ifodalaydi.

“Pedagogik mahorat” bir kategoriya sifatida o'zining ilmiy asoslariga ega. Turli tadqiqotchilar ishlarida ayni bir hodisani tavsiflash uchun turlicha tushunchalardan foydalanish boshqacha ma'no va mazmun tomonlariga ega. Turli muallif asarlarida pedagogik mahoratning yagona, tan olingan ta'rifining yo'qligi uni tadqiqotning jonli jarayoni deb xulosa chiqarishga asos bo'ladi. Tushunchalar, fikrlarning turli-tumanligi bu hodisaning murakkabligi va ko'p qirraliligidan dalolat beradi. Barcha ta'riflarda urg'u shaxsga beriladi va shu tariqa ular pedagogik mahoratning sotsial mohiyatini aks ettiradi. I.A.Zyazyun va N.A.Lebedniklar shaxsning sotsial etukligi va kasbiy mahoratining o'zaro bog'liqligini isbotlab berdilar. Mahorat talabalar tomonidan ularning sotsial yetuklikka erishish darajasiga qarab bosqichma-bosqich egallanadi. Sotsial yetuklik komponentlari pedagogik mahorat komponenti bilan quyidagi nisbatda bo'ladi. Bo'lg'usi pedagogning sotsial etuklik komponentlariga ushular kiradi:

sotsial o'z-o'zini belgilash - o'zining pedagogik qobiliyatlari va e'tiqodini namoyon qilish;

sotsial faollik — odamlar bilan ishlay qilish va boshqalarni tarbiyalash tajribasini takomillashtirish;

sotsial mas'uliyat - o'qituvchining bilimdonligiga aylanadigan bilimlar.

Pedagogik mahorat komponentlari N.V.Kuzmina, V.A.Slastenin, I.A.Zyazyun, V.I.Zagvyazinskiy, G.I.Xozyainov, T.F.Kuzina, A.I.Myashenko, N.P.Lebednik, T.Noyner, Yu.K.Babanskiy, N.V.Kuxarevlarning tadqiqotlarida o'rganilgan. Ular pedagogik mahoratning asosiy yo'nalishlarini muayyan mantiqiy izchillikda belgilab berdilar. Pedagogik mahorat asoslariga: kasbiy pedagogik bilimlar, insonparvarlikka yo'nalganlik, pedagogik texnika, kasbiy pedagogik faoliyatni amalga oshirish tajribasi, pedagog shaxsi taalluqlidir. Mahoratning shakllanish bosqichlariga: reproduktivlik (boshlang'ich), ijodiylik, ijodiy-novatorlik kiradi.

Keyingi yillarda pedagogik mahorat kategoriyasiga nisbatan yangicha qarashlar paydo bo'ldi. Pedagogik mahoratning an'anaviy izohlaridan bir qadar

chekinish ham yuz berdi (I.A.Zyazyun, N.V.Kuzmina, V.A.Slastenin).

Pedagog tadqiqotchilarning Sankt-Peterburg maktabi, pedagogik mahoratni kishining alohida holati - ya'ni uning kasbiy mashg'uloti keng ma'noda kishilar bilan ishlashning o'ziga xos sohasi bo'lgan pedagogika hisoblanadi, deb tavsiflaydi. Pedagogik mahoratning asosi pedagogik bilimdonlikdir. Pedagogik bilimdonlik, deganda konkret tarixiy davrda qabul qilingan me'yorlar (normalar), standartlar va talablarga muvofiq pedagogik vazifani bajarishga tayyorlik bilan belgilanadi.

Pedagogik bilim va ko'nikma pedagogik sohada mahorat bilan ishlayotgan pedagogning ta'lim va tarbiya jarayonida to'plagan barcha tajribalardan foydalanish qobiliyatini nazarda tutadi, shunday ekan, boshlang'ich sinf o'qituvchisi etarli darajada pedagogik bilim, ko'nikma va mahoratini egallashi juda muhimdir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy faoliyati favqulodda umumiy va xususiy qobiliyatlarni talab qiladi. Kasbiy-pedagogik faoliyatning muvaffaqiyati xususiy pedagogik qobiliyatlaiga bog'liq bo'ladi. Pedagogning xususiy qobiliyatlariga bilim, malaka va ko'nikmalarni egallash faoliyati va shaxsni tarbiyalash qobiliyati ham tegishlidir. O'qitish, o'rganish va o'rgatish bo'yicha qobiliyatlariga quyidagilar kiradi:

- O'quvchini tushunishini ko'rish va sezish hamda bunday tushunishning darajasini va xarakterini o'rnatish qobiliyati;
- o'quv materialini mustaqil tanlab olish hamda o'qitishning samara beruvchi usul va metodlarini belgilash qobiliyati;
- materialni etarli bayon qilish hamda uning barcha talabalarga tushunarligini ta'minlash qobiliyati;
- O'quvchilarning individualligini hisobga olgan holda o'qitish jarayonini tashkil etish qobiliyati;
- o'qitish jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish qobiliyati;
talabalarning katta odimlar bilan rivojlanishini tashkil etish qobiliyati;
- o'zining pedagogik mahoratini takomillashtirish qobiliyati;
- o'zining tajribasini boshqalar bilan baham ko'rish qobiliyati;
- mustaqil ta'lim olish va mustaqil takomillashish qobiliyati.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Bugungi kun boshlang'ich sinf o'qituvchisiga jiddiy talablar qo'yiladi. O'qituvchi pedagogik va psixologik bilimlarni chuqur o'zlashtirgan bo'lishi. O'quvchining ruhiy, aqliy va jismoniy holatini tushunishi, pedagogik faoliyatini sevishi, umumiy madaniyati va axloqining yuksak darajada bo'lishi, pedagogik mahorati yetarli bo'lishi muhimdir. Yuqorida sanab o'tilganlar pedagog shaxsiga xos tug'ma xislatlar emas, ular pedagogning o'z ustida muntazam va betinim mehnati, ulkan xizmatlari natijasida yuzaga keladi albatta.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sodiqova A.H. The scientific-methodological importance of independent education in the development of special competencies of future technological education teachers. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. ISSN 2749-0866 Vol.2 20.09.2022. Issue 1.5 Pedagogical sciences <http://berlinstudies.de/>.

2. Sodiqova A.H. Shaxsning kasbiy faoliyatini o'rganishga psixologik yondashuv // "Kasb-hunar ta'limi" Respublika ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal. Toshkent sh. 2019-yil.25-29 b.

3. Kuysinov O.A., Nasirov A.A., Abduraimov Sh.S., Sodikova A.Kh., Kutlimuratov K.A., Mamajanov K.A. New Uzbekistan – The Value of Membership in the Continuous Education System // International journal of special education. Vol.37, No.3, 2022.

4. Sh.A.baxshilloyeva. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy-pedagogik faoliyatini takomillashtirish. 2021.

5. O'roqov Sh. Ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari//Xalq ta'limi. – Toshkent: 2016, №5. – B.55-60.

6. O'roqov Sh. Bo'lajak kollej o'qituvchilarida kasbiy-pedagogik kompetentlikni shakllantirishning ilmiy-metodik jihatlari//SamDU ilmiy tadqiqotlar axborotnomasi. – Samarqand: 2015. 4-son. –B.132-135.